

„Endla“

rahwateatri-, kontserti- ja seltsimaja Pärnus.

Pärnu Endla Eesti teatrimaja ehitamine on tähtjas ettevõtte. Hoone laab ajakohane, suur ja ilus. Ta on peaaegu kõige ilusam ja suurem ehitus Pärnus.

Hea osa tööd on juba tehtud ja hoone saab varsti valmis. Nüüd oleks õige aeg ja tarvidus, et laiemad seltskonna ringkonnad ja kogu Pärnu Eesti seltskond selle ettevõtte tähtsust õieti mõistaks: On ju terve see suur ettevõtte kõige Eesti seltskonna tarvis tehtud.

Endla teatri ehitajad on oma töö valmis teinud, oma ülesande täitnud, oma kohuse lõpetanud, — nüüd waja see ehitus ja uus maja seltskonna — kui õige pidaja kätte ära anda. Teatri ehitajad on oma kohuse ja töö lõpetanud: nüüd peab seltskond oma kohust ja tööd täitma hakkama.

Meil on õigus seltskonna käest kohusetäitmiselt ja töö wastuwõtmiselt nõuda, sest seltskond nõuab meie kui ehitajate käest kohusetäitmiselt. Jgas wahekorras on aga kohusid mõlemal pool.

Endla seltsil ja teatri ehitajatel on uue maja ehitamisel teatav kindel siht ja eesmärk ees olnud, mida meie seltskonna õnneks ja täiuselepuudmiseks kätte tahtakse saada.

Sellest eesmärgist ja sihist tahame täna laiematele ringkondadele tutvustamiseks ja loowitamiseks kõneleda, et siin töö üleandmisega ka ülesanded edasi antaks.

Et praegu nagu valmis töö üleandmine käes on, siis ei wõi meie mitte selle valmis töö tummadeks pealtwaatajateks olla, waid praegune silmapilk — valmis maja seltskonnale äraandmine ja pühitsemine — on tõeline. Meie ei wõi mitte ilula teatrimaja ette leisma jääda ja tööd kiites ehk laites ära minna. See ei ole kellegi kaup. Eesti seltskond peab nüüd ka asja ülespidada ja edendada wõtma. Sest majaehitus ei ole iseenesest weel mitte

lõpusiht, küll aga ajakohane ja tähtjas **abinõu**, mille kaudu kogu meie seltskondliht elu, teatrit ja näitlemist, laulu ja muusikat **edasi viia** ja kõrgemale **tõsta** tahtakse. Sündia teatri-, kontserdi- ja seltsimaja ehitamisega oleme juba suure sammu edasi saanud.

Kui abinõu täielikum on, siis on ka eesmärgile jõudmine jõudsam. Näüd antakse täielikum ja kohasem abinõu, wahend, seltskonna kätte, et ta siin ühes Endla seltsiga teatri, laulu ja muusika, ja seltsielu edendamiseks ühist tööd paremini võiks teha ja etteseatud sihile jõuda.

Uus teatrimaja peab **töömaja** olema, kus **näitlemist, muusikat ja laulu edendatakse**. Seda tööd teeb Endla selts, sest et see tema eraline tööpõld on, aga selleks läheb seltskonna tuge ja osavõtmist vaja. Meil on siin palju tööd ja kulu ees. Mitte ükliku seltsi töö ei ole see, sest selle töö wili läheb terve seltskonna kasuks. See on ühine töö: üks selts on asjaajaja, terve seltskond töö andja, wastuwõtja ja tarwitaja. **Uus Endla maja kutsub siis kõiki üles ühes töötama, Eesti näitekunsti, laulu ja mängu edendama ja tõstma.**

Uus tore maja on weel ilus ja kohane seltsimaja Pärnu Eesti seltskonna tarwis. Uus kohane kogukoht läheb meil vaja, kus meie seltskond oma jõudu avaldab ja iseennast kogub. Tõsi on, et igas seltsis Eesti seltskonda kogutud on ja seltskond ennast ilmutab — mitmesuguste eraliste ülesannete täidesaاتمiseks. Iga üksik selts on nagu elund wõi organ, kus koguelu awatud on ja ilmiiks tuleb. Ometi on siin ka täiuselpe üü d m i n e ja suurema jõu k o k k u - k o g u m i n e tarwilik. Meie peame suur, tugew, ühistundeline eluwõimline kogu olema ja läheb meil seltsimaja vaja, mis ajakohane, ilus ja kodune on. Meie ei tohi alati kehwaks, wäikeleks ja jõuetuks jääda: meie peame ka tugew kogu ja jõud olema. Tugew, eluwõimuline selts on tähtjas ühiseluline tegur ja edendaja. Seltsis peab jõud kogutud olema, et teda seal siis teatawate otstarbete peale juhtida, kulutada ja rakendada. Sellepärast peab uus tore maja terwet Eesti seltskonda k o k k u k o g u m a ja ühendama suureks, tugewaks, eluwõimliseks seltsiks.

Seda kogujõudu läheb meil tarwis, **et näitlemist paremale järjele tõsta.**

Iga tegewus ja eritöö peab kusgil teatawa kogu ja keha külge köidetud ja koondatud olema. Kauplemine sünnib turul. Palwetamise koht on kirikus. Teadust õpime koolis. Meie näitekunst on aga waenelaps. Küll mängitakse näitemängusid igal pool. Ometi ei ole ühtegi kohta, kus näitlemist korrapärast ja kunsti mõttes eden-

datakse. Näitekunst on nagu mõistatus: lapsed lagedal laial, ema alles loomata. On küll väikesti saadusi, aga kuhja ei ole. Just kui heinategu

Nüüd on waja seda, mis laiali on pil-
latud ja mis nagu alles loomata on, kokku
koguda. Waja seltskonna jõudu näitemängu tõstmise
tarwis koguda ja tema teenistusesse rakendada.

Meil on waja näitemängust ka näitlemist välja
tuua. Näitemäng wõi näidend on kirjandusline toode.
Meil on waja rõhku näitlemise peale panna. Näitlemine
on alles lapsekingades. Näitlemine peab alles raamatust
— näidendist — välja toodama. Näitemängus on palju
kunsti, aga seda peab sealt alles „välja näitama“ —
ajama. Meie ei taha mitte ainult kirjandust lugeda, waid
seda elawalt näha, kuulda, tunda ja läbi elada, mida
kirjanik jutustab. Meie tahame ühes elada ja oma janu-
newat hinge uuendada ja ülendada. Palwetamise järel
on hea hingata. Tõlise kunsti silmapilgu järel, mida meie
läbi elame, on ka meie waim uuendatud ja karastatud.

Näitemäng wõi näidend on osa kunsti kirjandust aga
näitlemine — see on tükk tõelist elu kõige oma tõsi-
duses ja naljakuses.

Teatri edendamise siht on siis selles, et meil näitle-
mine ka tõesti ilmiiks tuleks ja siin kunsti ilmutatakse ja
kaasa elatakse. Näitlemine saab seega lühikeleks elu sil-
mapilguks, mis teatawat mõtet peab välja ütlema, ja kus
kogu — kuulajad — kaasa elawad.

Siin on kolm tegurit. Kirjanik annab sõnad ja
mõtted kätte. Näitleja peab nad eluks ja tegewuseks
ümber muutma. Rahwas, pealtkuulajad, peawad kaasa
elama näitlejatega ühes.

Näitlemine on siin ümbermuutmine, kus kirjaniku
sõnad ja mõtted — kirjanduslised kujud — eluks ja tege-
wuseks — näitlemisekujudeks — ümber muudetakse. Selles
ümbermuutmises ongi kunst.

Wanades juttudes oli see suur kunstnik, kes linnu-
keelt mõistis, salasõnu teadis ja ilma, iseennast ja inimesi
ümber muutis wõi moondas. Seda on kunst ka praegu.
Näitleja peab ennast elawaks näitekujuks ümber muutma
ja pealtwaatajaid kasvatama — kaasaelamisele kutsuma
ja tõmbama. Muidugi on waatajate kaasaelamine teist-
lugune kui näitleja kaasaelu: näitleja peab rahwa, pub-
likumi, tunnet, tahtmist arusaamist üles äratama ja nende
peale mõjuma. Rahwas — waatajad — peawad seda
aga wastu wõtma.

Näitemäng ja näitlemine on suur hingeline lõbu ja
tasu. See on liig algatmeline ja labane asi, kui ta meid
ainult kõdistab. Tõeline näitlemine äratas meis isefugusid

hingelisi seisukordasid, ihasid ja püüdmisi. Need oleks muidu salaja jäänud ja vaikseste uinunud. Nüüd tõulewad ja ärkawad meis aga uued hingeelu allikad: ärkawad uued ihad, tunded, igatsused, õigekspidamised, arusaamine ja uskumine. See on iselugune ärkamisetöö, ja nagu uuele elule kustumine. Sellepärast ütleme, et näitemängu vaatamine on rohkem kui lõbu: ta on ärkamine ja elamine nagu uues elus ja teises ilmas.

Niisugune kunstifunde ärkamine sünnib sellest, et kirjanik teatava mõtte ette annab. Näitleja teeb selle mõtte eluks ja saab tundwaks mõttekandjaks nii et pealtkuulajad seda ka kaasa tunnewad.

Iselugust tasu aga pakub näitemängu vaatamine weel sellepoolest, et meie märkame seda, **kudas** näitleja oma ümbermuutmise tööga walmis saab. See on huwitaw asi. Tuleliku sütitamine teeb praegu weel lapsele lõbu. Isegi püsli pauka tehakse lõbu pärast. Terwitatakse isegi suurteki paukudega. Jõuümbermuutmine on alati huwitaw ja suurepäraline. Seda huwitawam on tähele panna näitemängu vaatamisel just seda, **kudas** näitleja sellega walmis saab, et kirjaniku sõnad eluks, tegewuseks ümber loob ja muudab. Selles on kunstiülesanne ja eksim näitlejal teha. Kuulajad on hinnamõitjad. Muidugi on siin tarwis, et näitemängu siisuga hästi tuttawaks saadaks. Maidu on kuulaja halb hinnamõitja. Teatrites tehakse sagedaste nõnda, et iga kord, kui mõni uus lugu näideldakse, siis selle siisu enne ajalehtedes ehk ka iselugustes teatri-lehekestes lühidalt ära trükitakse. Tõsine te tri sõber ei jäta niisugused seletused mitte lugemata.

Et näitemäng ja näitlemine meie hinge äratab ja wirgutab, siis on see täitsa ükskõik, kas näitemäng kurb või naljakas on. Mõlematel kordadel saab meie hing äratust ja kolutust. Mõlematel kordadel saame tunda, **kudas** näitlejal õnnestas, kirjaniku mõtet elawaks olewuseks ümber muuta. Seda märgata ja hinnata ongi kuulajate ülesanne. See töö ongi nende lõbu ja tasu. Niisugune lõbutundmine on rohkem edenenud, rohkem koolitatud, ausam, peenem, õrnem ja tundelikum ja ka täielisem. Kellat niisugune lõbutundmine hinges on, see on täielikum inimene. Seda aga kaswatab teatriskäimine. Teatris käimine on üks kõige parem kool, kus meie oma kunsti-ihaliid äratame ja elule kustumine, ja kus meie kunsti kui ka lõbu ja tasu tunneme ja oma hinge waranduseks ja wäärtuseks mõistame pidada ja märgata.

Siit järgneb paratamata otsus: kui meie tahame endid näitekunstist arusaamises kaswatada ja täiendada, siis peame:

1. ise hoolega teatris käima ja head näitlemist vaatama;

2. häid näitlejaid muretssema, nende eest hoolt kandma;

3. hea ajakohase teatrimaja ja teatri tarbeasjad muretssema;

4. häid näitemängusid ette kandma.

Need on need sihid ja püüded, mis „Endla“ selts peaaegsajalikult oma ülesandeks on teinud. Nende eesmärkide kättseamiseks püüab Endla selts inimesi oma hõlma alla koguda ja kutsub Eesti seltskonda tööle ja toetama. See töö on raske ja ajakohase teatri sisseseadmine nõuab, et kõik meie seltskond teatri alutamistööst ola võtaks. Ainult näitemaja ülesehitamine ja sisseseadmine läheb üksi ligi 100 tuhat maksma.

Siis tuleb veel näiteseltskonna ülespidamine. Muijal maades ja linnades antakse teatritele suured abirahad. Meil peavad seda kõik teatris käijad ja osawõtjad kandma. Aga ka siin on võitlemist ja puudust palju: meil puudub veel alaline teatripublikum. Seda teatrisikäijat ja teatritarmastawat rahvast seltskonda peame aga alles koguma, äratama ja kasvatama. Meil on teatripublikum, teatrirahvas alles lai-ali ja ühendamata. Suur jagu seltskonda ei hooligi teatrist. Kinematografid ja siirkused võiwad alles teatriga võistelda ja suur osa rahvast on alles nende asutuste publikum.

Siin peame põhjapanewat äratamise, kasvatamise ja kogumise tööd tegema, et meil alaline teatrirahvas, teatripublikum oleks. Ilma selleta oleme liiwa peal.

Näitemaja ehitamiseks, heade näitlejate palkamiseks ja teatri ajakohaseks sisseseadmiseks läheb palju raha waja. Siin saame asja edendada ja pealwee hoida, kui kõik jõu kokku wõtame. Ühenduses, kokkuhoidmises, ühisele eesmärgile püüdmises on jõud.

Sellepärast kõneleme siis mõistlikkude inimestega õige tõsiiseid mõistlikuid sõnu:

Püüdke Endla teatrit toetada, kus aga wähe saate ja liigute! Äratage tuimasid ja neid, kes asjast eemal seisawad! Kogugu kõik, kes teatri tõstmiseks ja ülespidamiseks teoga abiks tahawad olla, Endla seltsi ümber kokku! Meie kogu peab kasvama ja suur olema. Teeme üheskoos tööd ja wõtame kõik kulu ja mure oma õlade peale. Mida rohkem kandjaid on, seda kergem on koorem.

Sellepärast:

1. astuge „Endla“ seltsi liikmeks;

2. käige hoolega teatris ja kihutage ka teila seal käima.

Sellest on kasu asjal enesel ja ka teatriskäijal. Teater kasvatab ja täiendab inimest.

Sagedasti otsitakse lõbu ja raiatatakse raha tühja asja eest. Aga selle tagajärg on enamasti waimline waeleksamine ja enese ära rikkumine. Ei otsita mitte seda, mis — hea ja kaunis on, waid mis ainult tooreks teeb ja kõdisdab. Täius on enesewalisseemises ja iludus on kokkukõlas. Sellepärast soowitame neile, kes lõbusat ajawiidet armastawad, et nad teatriskäimise oma lõbutööks teektiwad. Nad wõiksiwad oma praegused lõbukohtasid muuta, lõbuotlimist tõsta, ja „Endla“ teatris käima hakkama. Olgu seal meie kodu ja paik, kus rõõmsalt wõime lahkelt meelel ühes koos wiibida! Teatris kogute warandust, mis meid ausamaks ja paremaks teeb. Teatris kaswatame omale uue meele, — kunstifundmise ja arusaamise meele.

Pärnu linn ei ole suur ja Eesti seltskond on väike. Teatrimaja ja näitlejate ülespidamine nõuab suurt kulu. Sellepärast on teatriehitamine ja ülespidamine nagu **küpsuse eksam meie seltskonna kohta**. Kui seltskond asja omaks wõtab, teda toetab ja elus hoiab, siis on teater meil ajakohane asutus. Ei lünni seda mitte, siis on teater alles nagu warajane lind, mis kogemata meie juurde ära on ektinud. Teatrimõte ja teatrit arusaamine peab meil kõigil selge olema. Kõik, terve seltskond peab asja wastu soe ja olawõtlik olema.

Sellepärast tuleb meil, et ajakohast teatri publikumi alles kasvatama ja koguma peame, teatrit arusaamist **rahwa hulga sisse wiia** ja rahwa hulgas olawõtmist, huwitust ja armastust teatri wastu äratada. Teatrimõte peab hulga hinges idanema, kaswama ja wilja kandma. Seda nõuab teatri alutamise ja asjaajamise wiis ja teatri tulewik. Asja peab siin õigele rahwameelsele alusele seadma. Teatri mõte peab rahwa hulga ja seltskonna arusaamise peale rajatama, hulgad peawad teatri ülespidajaks koguks ühinema ja teda kanda aitamise; teater peab wõimalikult kõigile — ka kehweste ringkondadele — kättesaadaw olema.

Meie peame suure rõõmuga tunnistama, et „Endla“ teatri ehitamist siimaani soojalt on toetatud. Olawõttajaid ja toetajaid on isegi sealt tulnud, kust pole lootnudgi. Eesti seltskonnas on suur hulk arusaajaid inimesi, kes suure armastusega ja sooja olawõtmisega enesefalgawalt tööd on teinud, suurt kulu kandnud ja waewa näinud. Olgu see ka edespidi nõnda, et neid ausaid seltskonna tegelasi, kes siin enesefalgawalt tööd on teinud; ka selts-

konna poolt tuge ja abi leiakivad — teatri edendamise töös!

Tehke selles tööd, et rahvahulgad teatri ümber koguvad ja teatris käivad! Kutsuge ja harjutage seltskonda teatris käima! Siis oleme ise oma kultura ja kunsti edendajad.

Teatri ülespidajad ja kandjad on elavad inimesed. Teatrist ja näitlemisest arusaamine on kunstist arusaamine. See ei seila paigas, vaid edeneb ja kasvab. Ometi on siin kogulikult mõista teatav ühine arusaamise seilukord (niveau) teatrist olemas. Siit peame oma teatri kasvatamist peale hakkama, tõikma ja edendama. Kui ka kunsti kunsti pärast peab olema ja ise enesele eesmärgiks on, siis peab aga ka **kunstinõuet ja seltskonna arusaamist näitlemisest kokku siduda ja ühendada mõistma**. Üks peab teist ühes tõmbama ja kaasa kiskuma — tänu, kokkukõla ja iluduse poole. Sellel viisil edendame kunsti ja näitlemisest arusaamist hulga seas ja hulga tarvis. Kui meie teatri seltskonna arusaamisega kunsti kokkukõlasle seame ja aegapidi kunsti kõit tõstame ja edendame, siis ei ole õigesti näitekunstist arusaamine kunagi meil wõõras ja teater ise on kodune, armastatud, alaline kodukoht. Ilma selle kokkukõlata on teater nagu kustumata ja wõõras külaline.

Meie kasvame ja kogume jõudu. See paistab ka meie ettevõtetest. Eesti seltskonna ja meie **rahvusline iseteadvus** peab ka meie ettevõtetest paistma. On meil Pärnus ilus, tore Eesti teatrimaja ehitatud ja kui seal asjakohaselt tööd tehtakse ja näitemängu ette kantakse, siis oleme tõesti ühe rahvuslise kulturatöö korda saatnud. Meie oleme siis kõiges oma rahvuslises ja kulturalises püüdmises ühe nähtawa mälestusemärgi ja teo ära teinud. Seda aga, mis meie rahvuslist kulturat tõstab ja edendab, peame ka armsaks pidama ja tema eest hoolitsema. Sellepärast olgu Endla teater meil kõigil südame- ja armastuse- asjaks, mida meie kalliks peame ja millest meie ise lugu peame ja aitame ka selleks hoida ja pidada. Meil peab midagi ka nagu püha ja kallis olema, siis on meie rahvuslisel elul ka loojust ja sisemist tundmist. Kui aga meie enesest ise lugu ei pea, siis ei hinda teised meid ammugi mitte.

Teater on meie seltskonna asutus. Ta on seltskonna tarvis ja tema teenistuleks määratud. Teatri ehitajad — Endla selts on oma kohuse täitnud. Meie loodame, et Pärnu Eesti seltskond Eesti teatri asja oma asjaks teeb ja nagu õige isa oma lapse eest hoolt kannab.

Selles lootuses kullume kõiki üles Endla teatrit toetama ja loodame, et seltskond meie tööd ülespidama, hoidma ja jätkama saab. Kui meie seda teeme, siis oleme oma kohuse seltskonna ja oma rahvuse vastu täitnud. -

Kaugel näen koda kaswama,
Tammed müüridel tugikla,
Kaljurahnud seina kaffeks,
Toomingad toa tahased.

Endla teatri sõbrad.

